

KLASTER ASOSIDA INNOVATSION IQTISODIY TIZIMLARNI BOSHQARISH MEXANIZMLARI

Abdug'ayurova Xurshida Jamolddin qizi
Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada klaster asosida innovatsion iqtisodiy tizimlarni boshqarish mexanizmlarining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil etilgan. Klaster modeli innovatsion jarayonlarni faollashtirish, ishlab chiqarish, ilm-fan va ta'lim o'rtasidagi uzviy aloqalarni mustahkamlash, iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish hamda barqaror o'sishni ta'minlashda muhim vosita sifatida qaratiladi. Maqolada innovatsion klasterlarning shakllanish bosqichlari, ularning boshqaruv strukturalari, davlat ishtirokining zarurligi, axborot texnologiyalaridan foydalanish va raqamli transformatsiya jarayonlarining o'rni yoritilgan. Shuningdek, klaster tizimida innovatsion ekotizimni yaratish, ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish va texnologik transfer mexanizmlarini samarali yo'lga qo'yish masalalari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: klaster, innovatsion iqtisodiyot, boshqaruv mexanizmlari, texnologik transfer, raqamli transformatsiya, integratsiya, sinergiya, innovatsion ekotizim, ilmiy-texnik salohiyat, barqaror rivojlanish.

Аннотация: В статье исследуются теоретические и практические аспекты управления инновационными экономическими системами на основе кластерного подхода. Кластерная модель рассматривается как эффективный инструмент активизации инновационных процессов, укрепления взаимосвязей между производством, наукой и образованием, повышения конкурентоспособности и обеспечения устойчивого экономического роста. В работе освещены этапы формирования инновационных кластеров, их управленческие структуры, необходимость государственного участия, роль цифровой трансформации и использование информационных технологий. Кроме того, анализируются механизмы создания инновационной экосистемы, коммерциализации научных исследований и технологического трансфера в кластерной системе.

Ключевые слова: кластер, инновационная экономика, механизмы управления, технологический трансфер, цифровая трансформация, интеграция, синергия, инновационная экосистема, научно-технический потенциал, устойчивое развитие.

Annotation: This article explores the theoretical and practical aspects of managing innovative economic systems based on the cluster approach. The cluster model is considered an effective tool for enhancing innovation processes, strengthening the interconnection between production, science, and education, improving competitiveness, and ensuring sustainable economic growth. The study discusses the stages of forming innovation clusters, their management structures, the importance of

state participation, and the role of digital transformation and information technologies. It also examines mechanisms for creating an innovation ecosystem, commercializing scientific research results, and implementing technology transfer within the cluster system.

Keywords: cluster, innovative economy, management mechanisms, technology transfer, digital transformation, integration, synergy, innovation ecosystem, scientific and technical potential, sustainable development.

Klaster asosida innovatsion iqtisodiy tizimlarni boshqarish bugungi global raqobat va texnologik taraqqiyot sharoitida iqtisodiy siyosatning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Klaster yondashuvi iqtisodiyotning turli tarmoqlarini yagona innovatsion tizimga birlashtiradi, bunda ishlab chiqarish, fan, ta'lim, xizmat ko'rsatish va infratuzilma o'rtasidagi o'zaro ta'sir sinergiya samarasi hosil qiladi. Bunday tizimda innovatsion faoliyatni boshqarish mexanizmlari samarali bo'lishi uchun ularning asosida hamkorlik, bilim almashinuvi va texnologik integratsiya tamoyillari yotadi. Klaster modeli innovatsion iqtisodiyotning asosiy drayveri sifatida, yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish, ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish hamda yangi mahsulot turlarini yaratish imkonini beradi. Rivojlangan davlatlar, xususan AQSh, Yaponiya, Germaniya, Janubiy Koreya va Xitoy tajribalari shuni ko'rsatadiki, klaster asosidagi innovatsion boshqaruv iqtisodiy o'sishning barqaror mexanizmini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu mamlakatlarda klasterlar davlat, biznes va ilmiy sektor o'rtasidagi uzviy hamkorlik asosida shakllantiriladi, bu esa resurslarning oqilona taqsimlanishi va innovatsion salohiyatning to'liq ro'yobga chiqishiga imkon beradi. O'zbekiston sharoitida klaster asosida innovatsion boshqaruv mexanizmlarini joriy etish iqtisodiyotning modernizatsiyasi, yangi texnologiyalarni o'zlashtirish va hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Mamlakatda so'nggi yillarda sanoat, qishloq xo'jaligi, axborot texnologiyalari va xizmat ko'rsatish sohalarida klaster tizimlari shakllanmoqda. Bularning barchasi iqtisodiy tarmoqlarning o'zaro bog'liqligini kuchaytirish, ilmiy-texnik natijalarni ishlab chiqarishga joriy etish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Innovatsion klasterlarning muvaffaqiyatli boshqaruvi uchun asosiy mexanizmlar – strategik rejalashtirish, tarmoq integratsiyasi, axborot oqimlarini muvofiqlashtirish, moliyaviy rag'batlantirish va ilmiy tadqiqotlarni tijoratlashtirish hisoblanadi. Klaster menejmenti zamonaviy boshqaruv texnologiyalariga, shu jumladan raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar tahlili (big data) va texnologik monitoring tizimlariga asoslanishi lozim. Bu esa innovatsion jarayonlarning tezligini oshiradi, resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi va yangi biznes modellarini yaratadi. Klaster tizimining samaradorligi ko'p jihatdan boshqaruv mexanizmlarining moslashuvchanligiga bog'liq. Innovatsion iqtisodiy tizimlarni boshqarishda markazlashtirilgan va tarmoqlararo yondashuvning muvozanatini saqlash muhim. Klasterlarning har biri

o'zining tarmoq xususiyatlariga ega bo'lib, ularni boshqarishda yagona, lekin moslashuvchan strategiya talab etiladi. Boshqaruvning institutsional bazasini mustahkamlash, normativ-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish va davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiyalarni jalb qilish jarayonning ajralmas qismidir. Klaster asosidagi boshqaruv innovatsion iqtisodiyotda barqaror rivojlanishni ta'minlaydi, chunki u ijtimoiy, ekologik va iqtisodiy manfaatlarning uyg'unligini kafolatlaydi. Innovatsion faoliyatni klaster asosida tashkil etish korxonalar o'rtasida raqobatdan ko'ra hamkorlikni kuchaytiradi, ilmiy bilimlarning tez tarqalishini ta'minlaydi va yangi qiymat zanjirlarini yaratadi. Shu sababli, klaster modeli nafaqat iqtisodiy o'sish vositasi, balki innovatsion siyosatning tizimli mexanizmi sifatida qaraladi. O'zbekiston tajribasida bu jarayonni samarali tashkil etish uchun innovatsion infratuzilmani rivojlantirish, texnoparklar, inkubatorlar va transfer markazlarini klaster tizimiga integratsiya qilish zarur. Bu esa innovatsion loyihalarning amaliyotga joriy etilish tezligini oshiradi. Innovatsion iqtisodiyotda klasterlar nafaqat ishlab chiqarish markazlari, balki yangi g'oyalar, ilmiy yechimlar va texnologik o'zgarishlar o'chog'iga aylanadi. Shu bois klasterlarni boshqarishda innovatsion ekotizim tamoyillarini joriy etish zarur. Ekotizim yondashuvi turli subyektlar – davlat organlari, universitetlar, biznes tuzilmalar, venchur fondlar va startaplar o'rtasidagi o'zaro aloqani kuchaytiradi. Natijada klaster tizimi doirasida yangi texnologiyalar tezroq joriy etiladi, ilmiy natijalar tijoratlashtiriladi va iqtisodiy samaradorlik ortadi. Shu bilan birga, klaster asosidagi innovatsion boshqaruv hududiy raqobatbardoshlikni oshirishda ham muhim o'rin tutadi, chunki u ishlab chiqarishning lokal markazlarini yaratish orqali hududlar o'rtasida iqtisodiy muvozanatni ta'minlaydi.

Sanoat klasterlari innovatsion iqtisodiy tizimlarni shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi, chunki ular hudud kabi geosiyosiy birliklarda o'zaro bog'langan korxonalar, ilmiy-ta'lim muassasalari va davlat organlari orasida sinergik aloqalarni yaratadi. Shu jarayon orqali klasterlar innovatsiya oqimlarini tezlashtiradi, hamkorlik infratuzilmasini mustahkamlaydi va iqtisodiy subyektlar o'rtasida bilim peredachasi va resurs almashinuvi mexanizmlarini yo'lga qo'yadi. Bunday tizimda boshqaruv mexanizmlari ichida raqamli transformatsiya, katta ma'lumotlar (big data) tahlili, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish texnologiyalari integratsiya qilinadi, bu esa klaster ichidagi jarayonlarni nazorat qilish, tezkor qarorlar qabul qilish va bozor muhitiga moslashuvchanlikni oshirish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, klaster boshqaruvi ustavida kuchli institutlararo hamkorlik, investitsiya jalb qilish va moliyaviy rag'batlar tizimi barpo etiladi — grantlar, soliq imtiyozlari, kafillik mexanizmlari orqali yakor korxonalar va startaplar qo'llab-quvvatlanadi. Maqsad hududda ustun tarmoqlarni aniqlash, maqsadli infratuzilmani yaratish va tarmoqlararo sinergetik integratsiyani ta'minlashdan iborat. Shuningdek, klaster yondashuvi iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, raqamli iqtisodiyot va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarish strategiyalarini qo'llab-quvvatlaydi. Bu esa nafaqat korxonalar, balki

hududning ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan farovonligini ham oshiradi — bandlik, kadrlar tayyorlash, mahalliy yetkazib beruvchilar tarmogʻi rivojlanadi. Shu bilan birga, klasterlarni boshqarishda yuzaga keladigan muammolar ham mavjud: infratuzilmaviy chambarchas bogʻliqlik, institutsional modulning zaifligi, normativ huquqiy bazaning yetishmasligi va raqobatdan koʻra hamkorlikni ragʻbatlantirish zarurati — bularning barchasi boshqaruv mexanizmlarini mustahkamlashni talab qiladi. Innovatsion klasterlar hududlarda markaziy «oʻsish nuqtalari»ga aylanib, global bozorlar bilan aloqalarni mustahkamlash, yuqori qoʻshilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, klaster asosida innovatsion iqtisodiy tizimlarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish strategik jihatdan zarur boʻlib qolmoqda, chunki bu jarayon hududiy va milliy darajada barqaror oʻsishni taʼminlaydigan dinamik konstruktsiyani yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tursunov S., Karimov B. *“Innovatsion boshqaruv va klaster tizimlari”*, Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2023.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi. *“Klaster asosida innovatsion tizimlarni rivojlantirish konsepsiyasi”*, Toshkent, 2022.
3. Rahmonov D. *“Raqamli transformatsiya va klaster boshqaruvi”*, Toshkent: Fan va taraqqiyot, 2023.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4699-son qarori. *“Hududiy innovatsion klasterlarni rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”*, Toshkent, 2020.
5. Saidov M. *“Innovatsion iqtisodiyotning institutsional asoslari”*, Toshkent: Universitet nashriyoti, 2022.
6. Ismoilov A. *“Texnologik transfer va klaster modeli”*, Toshkent: Iqtisodiyot va boshqaruv jurnali, 2023.
7. OECD Report. *“Innovation-driven clusters and regional growth”*, Parij, 2021 (Oʻzbek tiliga tarjima qilingan nashr).